

УДК : 911 : 502

СУХИЙ П.О.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В РІЗНОУКЛАДНИХ ТИПАХ ГОСПОДАРСТВ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

У сільському господарстві земля є середовищем, яке забезпечує рослини водою і необхідними для їх росту поживними елементами, цим вона безпосередньо бере участь у виробництві.

У сільськогосподарських підприємствах ефективне використання землі як найважливішого засобу виробництва є передумовою успішної їх діяльності. Завдання полягає в тому, щоб всіляко сприяти найповнішому та найефективнішому використанню земельних угідь. Сільськогосподарські підприємства повинні забезпечувати повне та високопродуктивне використання земель як в обробітку, так і заново введених у господарський обіг незалежно від призначення і рівня їх освоєння.

У найбільш загальному розумінні категорію “сільськогосподарське землекористування” можна розглядати як реально існуючу систему використання, відтворення та

покращення територіальних і ґрунтових ресурсів на основі врахування особливостей природних, соціальних та економічних чинників, з необхідною якістю за науково обґрунтованими нормами та збереженням природного середовища. Виходячи з цього, така система повинна охоплювати правові, економічні, адміністративні, організаційні й технологічні норми і заходи, що регулюють земельні відносини та створюють передумови для раціонального використання і розширеного відтворення не тільки земельних ресурсів у процесі розвитку сільськогосподарського виробництва, але й усього комплексу існуючих в кожному конкретному випадку умов.

Загальна площа Чернівецької області складає 809,6 тис. га, з них 477 тис. га (58,9%) – сільськогосподарські угіддя. Рілля пересічно по області займає 71,8% площі всіх сільськогосподарських угідь.

В північній (рівнинній) та східній частинах області земельний фонд характеризується високим ступенем сільськогосподарського призначення. Так, його частка в Новоселицькому районі 85,2%, Кельменецькому – 79,5%, Заставнівському – 74,8%, Сокирянському та Хотинському показник дещо нижчий – 66,2%. В рівнинній частині зосереджено 251,4 тис. га орних земель, що складає 73,5% від площі ріллі всієї області. Найвищий показник розораності в Заставнівському (83,3%), Кіцманському (80,9%), Кельменецькому (82,9%), Сокирянському (78,3%), Новоселицькому (77,2%) районах. В лісостеповій зоні зосереджено 23,7 тис. га багаторічних насаджень, що складає 73%. Найбільші площі концентруються в Хотинському, Сокирянському та Новоселицькому районах (6,8 тис. га; 3,7 тис. га; 4,0 тис. га). Сіножаті та пасовища, які теж входять до складу сільськогосподарських угідь, займають 47,1 тис. га (майже 40%) усіх площ. Найбільші площі у Новоселицькому (10,4 тис. га), Хотинському (7,4 тис. га), Кельменецькому (6,7 тис. га) районах. Тут вирощується понад 2/3 зернових і зернобобових культур, 90% цукрових буряків, 75% овочів і фруктів, вирощують також картоплю. Площа лісів різних господарств складає 15093 тис. га (23%) від загальної площі.

Передгірна зона займає територію 262 тис. га, що складає 32,4% від площі Чернівецької області. Особливістю регіону є висока частка сіножатей (38,8%) та пасовищ (21,6%). Під орними землями зайнято 88,6 тис. га (78%) з 122,8 тис. га всіх сільськогосподарських угідь (72%). Найменша частка ріллі у Вижницькому – 63,9% (20,9 тис. га) та Сторожинецькому – 61,7% (32,9 тис. га) районах. Найвища частка ріллі в Глибоцькому районі – 79,3%. Багаторічні насадження в цій зоні займають 5,8 тис. га (19,4% від їх загальної кількості в Чернівецькій області). Їх частка становить 4,8%. Сіножаті і пасовища посідають провідне місце в структурі розподілу земельного фонду. Найбільші площі пасовищ та сіножатей в Сторожинецькому (19,6 тис. га) та Вижницькому (9,9 тис. га) районах. Цей регіон є основним виробником льону, картоплі, кормових і зернових культур.

Гірська зона займає 100 тис. га (12,3%). Площа сільськогосподарських угідь в регіоні складає 31 тис. га (31% від території регіону). В структурі сільськогосподарських угідь переважають сіножаті – 12,3 тис. га (39,7%), пасовища – 11,5 тис. га (37,1%), рілля – 4 тис. га (12,9%), багаторічні насадження – 0,4 тис. га (1,3%). Ліси займають 21166 га (21%). Вирощують кормові культури і картоплю.

Земельний фонд характеризується високим ступенем сільськогосподарського освоєння. Частка сільськогосподарських угідь навіть у рівнинній частині області істотно відрізняється по території. Їх частка по районах становить: у Новоселицькому 85,2%, Кельменецькому 66,2%, Хотинському 65,6%.

Частка орних земель у колективних господарствах становить 60,9% від загальної площі землекористування, а в структурі сільськогосподарських угідь частка

ріллі зростає до 80%. Найбільші площі орних земель зосереджені в Новоселицькому (37,4 тис. га), Кельменецькому (35 тис. га), Сокирянському (27,2 тис. га), Заставнівському (28,3 тис. га) районах. Найменше орних земель в Путильському (0,6 тис. га), Герцаївському (11,0 тис. га) і Вижницькому (12,1 тис. га) районах.

Багаторічні насадження розміщені переважно в східних районах області. Найбільші їх площі в Сокирянському (4,1 тис. га; 12,2% від площі сільськогосподарських угідь), Хотинському (1,7 тис. га; 5,8%) та Новоселицькому (1,5 тис. га; 3,2%) районах.

В гірській та передгірній частинах області багаторічні насадження в господарствах суспільного сектору займають невеликі площі. Особливо вони скоротились після проведення земельної реформи (1991-1992 рр.), коли сади колгоспів і радгоспів як нерентабельні були відведені до земель категорії запасу і розподілені в користування особистих підсобних господарств населення.

Значне місце в структурі сільськогосподарських угідь займають сіножаті і пасовища. Їх загальна площа в області становить 49,2 тис. га, в тому числі пасовищ - 28,0 тис. га. Найбільше під даними видами угідь зайнято в Путильському районі - 13,4 тис. га (95,7% від площі сільськогосподарських угідь), в Сторожинецькому - 7,6 тис. га (27%), Вижницькому - 3,6 тис. га (22,6%), найменші - в Сокирянському - 2,1 тис. га (7,14%) та Заставнівському - 2,3 тис. га (7,4%) районах. Серед категорій угідь, що безпосередньо належать колективним господарствам, які ведуть сільськогосподарське виробництво, виділяються, окрім вищезазначених, землі, зайняті під колгоспними лісами. Їх загальна площа станом на 01.01.2000 р. становить 67,24 тис. га або ж 16,9% від загальної земельної площі колективних підприємств. Найбільші площі земель, зайнятих під лісами, знаходяться в Путильському - 20,9 тис. га (56,7% від загальної земельної площі), Сторожинецькому - 15,3 тис. га (33,3%), Вижницькому - 11,7 тис. га (39,7%) та Глибоцькому - 3,7 тис. га (12,6%) районах.

Переважна частина сільськогосподарських угідь області, в тому числі ріллі знаходиться в користуванні колективних господарств. Ця категорія землекористувачів у своєму підпорядкуванні має, відповідно, 58% і 65% загальної в області площі вказаних видів угідь. Господарства суспільного сектору, незважаючи на те, що площа сільськогосподарських угідь в них пересічно зменшилась, відзначаються високим рівнем усупільнення виробництва і за площею землекористування належать до категорії великих. Колективні господарства більшого розвитку набули в рівнинній зоні, де площа сільськогосподарських угідь складає 191781 га, з них ріллі - 166103 га (87%), тоді як в передгірній зоні площа сільськогосподарських угідь 69045 га, з них ріллі - 53838 га (78%), а в гірській зоні лише 14599 га сільськогосподарських угідь, з них ріллі - 642 га (4%) [3].

Земельний фонд фермерських господарств області становить 7.9 тис. га або ж 16.5% від загальної площі сільськогосподарських угідь. Найбільші площі сільськогосподарських угідь у фермерських господарствах Кіцманського району, Заставнівського і Кельменецького районів. У структурі сільськогосподарських угідь приватних ферм переважають орні землі, частка яких становить 82%, сіножаті - 9% і пасовища - 8%. Значні площі орних земель зосереджені у Кіцманському, Кельменецькому, Заставнівському районах. Найменше орних земель у фермерів Путильського району - всього 3 га, натомість тут переважають в структурі угідь сіножаті і пасовища, частка яких, відповідно, 52,4% і 45,9% до загальної земельної площі фермерських наділів. Розміри земельних наділів фермерських господарств визначаються не тільки можливостями земельних запасів відповідних сільських Рад задовольнити

бажання заявників, але й регулюються відповідними Законами та Постановами Верховної Ради України про розвиток фермерських (селянських) господарств.

В Чернівецькій області переважає дрібноземельне фермерське господарство. Із 664 фермерських господарств 196 мають розміри земельних наділів від 2 до 3 га, а ще 80 мають наділи до 2 га. Третю за розмірами групу землекористувачів становлять ферми з розмірами земельних наділів від 5 до 10 га, їх в області нараховується 171. Тільки 16 господарств мають наділи більше 25 га (відповідно по районах: Заставнівському - 7, Вижицькому - 6, Сторожинецькому - 2, Кіцманському - 1).

Структура землекористування, що склалася на сьогодні у господарствах Чернівецької області є нераціональною з точки зору оптимальної організації (ведення) сільськогосподарського виробництва. Для порівняння, в Україні частка фермерських господарств з наділами до 10 га становить 74%, в Чернівецькій області - 89%, натомість в Чехії - 62,7%, Австрії - 51,8%, Словаччині - 71,2%, Англії - 54% [4].

Світова практика ведення фермерських господарств засвідчує, що ефективним господарство може бути за умови, якщо розмір земельного наділу становить не менше 10-15 га для господарств із рослинницьким напрямом виробництва. Виходячи з досвіду агрономічної науки в Україні та зарубіжних країн Європи, з подібними природно-кліматичними умовами практично неможливо зорганізувати правильну сівозміну та агрокультуру вирощування рослинних культур. На ділянках до 5 га не виключена повторюваність в сівозмінах попередників, що призводить до формування монокультури, яка, в свою чергу, сприяє пониженню родючості ґрунтів. Передбачити оптимальні розміри фермерського бізнесу в період трансформаційних процесів в сільському господарстві дуже складно. Політична нестабільність та економічний хаос посилює цю проблему. Найбільш імовірно, що економічна ефективність буде головним чинником, який визначатиме розміри ферм в найближчому майбутньому.

Важливе місце в загальній структурі землекористування Чернівецької області займають особисті підсобні господарства населення. Тут виробляється більша частина продуктів харчування та кормів для утримання тваринницького стада.

Починаючи з 1992р., у зв'язку з проведенням земельної реформи в Україні, значно збільшилась площа сільськогосподарських угідь, які належать громадянам. Процес передачі землі ОПГН здійснювався за рахунок розподілу земель запасу, які належали місцевим Радам, а також вилучення частини сільськогосподарських угідь з колективних сільськогосподарських підприємств. За період 1992-2000рр. відбулося збільшення земельних наділів ОПГН на 170 тис. га. На початок 2001р. загальна земельна площа ОПГН становила 236362 га. Розміри земельних наділів в 0.5 га були визначені як мінімальні. Окрім того, за бажанням власників розміри наділів на одну сім'ю можуть сягати 1-1.5га в рівнинній місцевості і 1.5-2.5га в гірських територіях. В 2002 р. із загальної кількості земель, що знаходились в ОПГН 96.5% припадало на сільськогосподарські угіддя. Площа орних земель збільшилась порівняно з 1991р. більш як у 3.5 рази і становила майже 183 тис. га (57.6% від загальної площі угідь). Найбільші площі під орними землями в господарствах населення були в Сторожинецькому, Глибоцькому, Новоселицькому та Кіцманському районах області. Найменше орних земель в Путильському районі – 1173га, а їх частка в структурі сільськогосподарських угідь тут становить тільки 9.7%.

Площа багаторічних насаджень у 2000 р. скоротилась порівняно із 1991р. на 1036 га і становила 16.6 тис. га (9.4% площі сільгоспугідь). Найбільші площі відведено під багаторічні насадження в ОПГН Хотинського (5.2тис. га), Новоселицького (2.6тис. га), Заставнівського (1.3тис. га) районів та м. Чернівців (1.2тис. га) [1].

Сіножаті і пасовища займають 58.3тис. га (33% від загальної площі сільгоспугідь). Природно, що найбільша площа сіножатей і пасовищ припадає на гірські та передгірні райони (Путильський – 10.6тис. га, Сторожинецький – 10.8тис. га та Вижницький – 6.0тис. га). Найвища частка даного виду угідь в Путильському районі (88.2%).

Колективне садівництво і городництво почало досить інтенсивно розвиватися на початку 90-х років. В 2000р. близько 26тис. сімей мали ділянки в садово-городніх товариствах. Всього під колективні сади відведено 1.9тис. га угідь, а колективні городи – майже 3.0тис.

1. Народне господарство Чернівецької області у 2000 році: Статистичний довідник Чернівецького обласного управління державної статистики. – Чернівці: Облстат, 2001. – С. 137-143. 2. Сухий П.О. Особливості реформування сільськогосподарського виробництва України в ринкових умовах // Науковий вісник Чернівецького держуніверситету. – Вип. 31: Географія. – Чернівці, 1998. – С.89-90. 3. Фондові матеріали інституту землеустрою Чернівецького філіалу Української академії аграрних наук. 4. Alfons H. Aspekte zur Reform der Landwirtschaft in den ostmitteleuropäischen Ländern // Monatsberichte über die österreichische Landwirtschaft. – 1998. - № 8. - S. 578-582.

In work the problems of use of agricultural grounds by various categories of facilities are considered during realization of agrarian reform.